

önünde mağlûp edilen Ebû Yezîd Kayrevan'a hareket ettiyse de şehre giremedi. Mansûr ertesi gün Kayrevan'a girince Ebû Yezîd batıya doğru çekildi. Onu takibe devam eden Mansûr, 26 Rebûlevvel 335'te (25 Ekim 946) Kayrevan'dan ayrılarak Begâye'ye ulaştı, Ebû Yezîd'i Biskre'ye kadar takip ettikten sonra Tubne'ye döndü. 12 Cemâziyelevvel 335'te (9 Aralık 946) Makkara civarında Ebû Yezîd'i bozguna uğratarak Mesîle'ye girdi. Ebû Yezîd'i aramak amacıyla şehirden ayrılınca Ebû Yezîd Mesîle'yi kuşatma altına aldı. Mansûr ancak 5 Receb 335'te (30 Ocak 947) Mesîle'ye hâkim olabildi. 22 Muharrem 336'da (13 Ağustos 947) Ebû Yezîd'in sığındığı Kiyâne şehrini zaptederek kendisini yaralı vaziyette esir aldı. Ebû Yezîd beş gün sonra ölünce cesedini Mehdiye'de halka teşhir etti. Genç Fâtîmî Devleti için bir tehdit oluşturan ve Berberî kabileleri, Endülüs Emevî Halifesi III. Abdurrahman, Mağrib ve özellikle Tâhertliler tarafından desteklenen Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin isyanı böylece sona erdi.

III. Abdurrahman, Fâtîmîler'e muhalefet eden Miknâsi lideri Mûsâ b. Ebû'l-Âfiye ile Berberî kabilelerini Fâtîmîler aleyhine kışkırttı. Zenâte kabilesini de Fâtîmîler'in müttefiki Sanhâce'nin reisi Zîrî b. Menâd'a karşı savaşta teşvik etti. Tâhert'teki Rûstemîler Devleti gibi Mağrib'deki küçük devletlerle de sağlam ilişkiler kurarak Fâtîmî halifesine baş kaldıranları destekleyen III. Abdurrahman, Fâtîmîler'den Sicilya'yı geri almayı düşünen Bizanslılar'la ittifak oluşturdu. Mısır'daki İhşîdîler'le iyi ilişkiler kurarak Şîi mezhebiyle savaş için Mısır'a Mâlikî fakihler gönderdi.

Mansûr bunun üzerine önce III. Abdurrahman adına hutbe okutan Tâhert'e yöneldi, kısa bir süre Tâhert'te kaldıktan sonra buraya Benî İfren'den Ya'lâ b. Muhammed'i vali tayin edip Kayrevan'a gitmek üzere yola çıktı. Kayrevan'a gönderdiği menşurda babası Kâim - Biemrillâh'ın vefat ettiğini, savaş dolayısıyla bunu gizlediğini ve el-Mansûr - Billâh unvanıyla hilâfet makamına geçtiğini belirtti. Tâhert'ten ayrılarak nüfuzunu sağlamlaştırmak üzere Kartaca'ya ve diğer bazı şehirlere uğradıktan sonra Mansûriye'ye geldi, burada bir kahraman gibi karşılandı. Mansûr ülkede istikrarı sağlamak üzere iken Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin oğlu Fazl, Avrâs ve Kafsa'da isyan etti. Zilkade 336'da (Mayıs 948) öldürülerek bertaraf edilen Fazl'ın kardeşleri Endülüs Emevî Devleti'ne sığındı.

İç ve dış düşmanların saldırılarına karşı Mansûr güçlü bir donanma kurmuştu. 334 (945-46) yılında Hasan b. Ali el-Kelbî kumandasındaki bu donanma Meriye (Almaria) şehrine saldırarak limanda demirlemiş gemileri yaktı, şehir halkından birçok kişi esir alındı. Bu olay üzerine Endülüs Emevî donanması bir yıl sonra Afrika sahillerine hücum edip Sûse bölgesini tahrip etti. Fâtîmî kaynaklarında, VII. Konstantinos zamanında Bizanslılar'ın Fâtîmîler'in elindeki Sicilya adasını geri almak için giriştikleri teşebbüslere karşı koymada donanmanın büyük rol oynadığı belirtilmekte, ayrıca Mehdiye'de bulunan tersane ve 900 savaş gemisinin önemi de vurgulanmaktadır. Mansûr bunlardan ve Fâtîmîler'e Ağlebîler'den kalan Sicilya ve Mağrib'deki düzenli deniz gücünden faydalanmış, daha sonra bunları geliştirerek devletin gücünü arttırmıştır.

Ramazan 341'de (Şubat 953) dinlenmek amacıyla Celûlâ şehrine giden Mansûr yolda şiddetli bir soğuk ve yağmurla karşılaştı. Mansûriye'ye dönerken maiyetindeki birçok kişi hayatını kaybetti. Kendisi de hastalandı ve 28 Şevval 341'de (18 Mart 953) Mansûriye'de vefat etti. Mehdiye şehrine götürülerek orada defnedildi. Yerine oğlu Muiz - Lidînilâh geçti. Akıllı ve cesaretlî, yerinde konuşmasını bilen iyi bir hatip ve sabırlı bir kişi olan Mansûr, zamanının çoğunu ayaklanmaları bastırmaya ve ülkenin birliğini sağlamaya vermiştir. Karmatî lideri Ebû Tâhir el-Cennâbî'nin 317'de (929) söküp götürdüğü Hacerülesved'in yerine iade edilmesini emretmiş, bunun üzerine Hacerülesved 339'da (950-51) Mekke'ye getirilerek yerine konulmuştur. Bu arada çeşitli vergileri kaldırmış, vergi konusunda halka hoşgörülü davranılmasını istemiştir. Hem zimmîler hem müslümanlar için geçerli olan bu karar sayesinde sükûnet ve barış sağlanmış, vergi sisteminde adalet temin edilmiştir. Kendi adıyla anılan Mansûriye (Sabra) şehrinin inşasını emreden Mansûr, Mehdiye'nin yerine Mansûriye'yi başşehir yaparak buraya yerleşmiştir (336/947-48). Şehri saraylarla süslemiş ve kurduğu pazar yerleriyle zenginleştirmiştir. Şair Ebû'l-Kâsım el-Fezârî onun için bir kaside yazmıştır (bk.bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Zâfir, *Ahbârü'd-düveli'l-münkahtâ'a* (nşr. A. Ferré), Kahire 1972, s. 18-20; İbn Hamâm es-Sanhâci, *Ahbâru mülûki Benî 'Ubeyd ve sîretühüm* (nşr. Tihâmî Nakra - Abdülhalim Uveys), Riyad - Kahire 1401/1981, s. 59-83; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 234-236; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 218-221; Makrîzî, *İttî'azü'l-*

hünefâ (nşr. Cemâleddin eş-Şeyyâl), Kahire 1416/1996, I, 88-91; a.mlf., *el-Muğaffe'l-kebîr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1407/1987, s. 142-192; İdrîs İmâdüddin el-Kureşî, *'Uyûnü'l-ahbâr ve fûnüni'l-âşâr* (nşr. Mustafa Gâlib), Beyrut, ts. (Dârü'l-Endelüs), s. 231-341; Ebû'l-Kâsım el-Fezârî, *el-Kaşidetü'l-fezâriyye fi medhi'l-halîfeti'l-Fâtîmî el-Mansûr* (nşr. Mustafa ez-Zemerî), Beyrut 1995, neşredenin girişi, s. 5-74; Hasan İbrâhim Hasan, *Târîhu'd-devleti'l-Fâtîmiyye*, Kahire 1981, s. 89-92; Muhammed el-Ya'lâvî, *el-Edeb bi-lfrîkiyye fi'l-ahdi'l-Fâtîmî (296-365 h.)*, Beyrut 1986, s. 149-185; Eymen Fuâd Seyyid, *ed-Devletü'l-Fâtîmiyye fi Mısr*, Kahire 1413/1992, s. 59-60, 62; H. Halm, *The Empire of the Mahdi: The Rise of the Fatimids*, Leiden 1996, s. 310-337; F. Dachraoui, "al-Mansûr - Billâh", *EP* (Ing.), VI, 434-435.

KÂSİM ABDUH KÂSİM

MANSÛR FEHMÎ

(منصور فهمي)

(1886-1959)

Mısırlı ilim ve fikir adamı,
deneme yazarı.

Mansûre'ye bağlı Talhâ'da doğdu. Mağrib asıllı bir ailenin çocuğudur. İlk öğrenimini Mansûre'de, orta öğrenimini Kahire'deki bir Fransız lisesinde tamamladı. Hukuk Mektebi öğrencisi iken Mısır (Kahire) Üniversitesi'nin felsefe alanında öğretim elemanı yetiştirmek amacıyla açtığı bir sınavı kazanarak Sorbonne Üniversitesi'nde felsefe tahsili yapmak üzere 1908'de Fransa'ya gönderildi. Fransa'da kaldığı beş yıl boyunca bir yandan felsefe ve sosyoloji alanında lisans öğrenimini sürdürürken bir yandan da tabiat bilimleri ve özellikle fizikî coğrafya, fizyoloji, embriyoloji gibi alanlardaki derslere katıldı. Ayrıca sosyal bilimlerde metodoloji konusunda kendini yetiştirmeye çalıştı ve Fransız sosyolojisinin önde gelen temsilcilerinden olan sosyoloji hocası Lévy Bruhl'ün etkisinde kaldı. Bu arada Fransız dili ve edebiyatı yanında Arap dili ve kültürüyle ilgili eserler okuyarak ileri düzeyde birikim elde etti.

Sorbonne'da felsefe alanında doktora çalışmasına başlayan Mansûr Fehmî, o sıralarda Mısır'da Kâsım Emîn'in önderliğinde bir grup aydın tarafından gündemde tutulan kadının hakları ve özgürlüğü problemiyle ilgili tartışmaların da etkisiyle kadının İslâm'daki durumu hakkında bir tez hazırlamaya karar verdi. Doktora çalışmasını tamamladığında Mısır Üniversitesi yetkilileri, içinde dinî telakkilere aykırı görüşlerin yer alması sebebiyle tezinin kabul edilmemesi yönünde gi-

rişimde bulundularsa da bu girişim sonuç vermedi ve Mansür Fehmî doktor unvanını aldı. Ardından ülkesine dönerek 1913'te Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde felsefe tarihi hocası olarak göreve başladı. Ancak doktora teziyle ilgili dine aykırılık iddiaları sürdü ve bu yüzden altı ay sonra görevinden uzaklaştırıldı. Düşüncelerini ve eleştirici üslubunu gözden geçirip bir zihni değişim süreci yaşadığı altı yıllık ayrılıktan sonra tekrar eski fakültesinde görevlendirilen Mansür Fehmî aynı üniversitede doçent ve profesör oldu; Edebiyat Fakültesi dekanılığı yaptı. Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye müdürlüğünü yürüttü. Ardından İskenderiye Üniversitesi rektörlüğüne getirilen Mansür Fehmî bu görevindeyken 1946'da emekliye ayrıldı.

Mansür Fehmî, 1933 yılında Kahire'de kurulan Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'nin yirmi kişiden oluşan birinci bilim kuruluna üye olarak seçildi; bir yıl sonra yapılan ilk toplantıda kurumun sekreterliğine getirildi. Hayatının sonuna kadar devam ettirdiği bu görevi sırasında (Ahmed Fuâd el-Ehvânî, XIX/2 [1961], s. 2) bilim ve sanat alanlarına dair terimlere Arapça karşılıklar bulunması, yeni kavramlar için Arapça kelimeler türetilmesi, bilimsel toplantılar düzenlenmesi gibi pek çok faaliyetleri kurumun verimliliğine katkı sağladı. Ayrıca el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-Arabî (Dımaşk), el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-İrânî ve el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-İrâkî adlı kuruluşlarla Mısır Müslüman Gençler Cemiyeti, Kızılay Derneği, Arap Birliği gibi kurumların üyesiydi; bu arada Demokrat Parti'nin kurucuları arasında yer aldı. I. Dünya Savaşı'ndan önce *el-Cerîde*'de, savaş esnasında Muhammed Hüseyin Heykel, Mustafa Abdürrâzık, Tâhâ Hüseyin ve Abdülhamîd Hamdî ile birlikte çıkardıkları haftalık *es-Sûfûr*, *el-Ehrâm*, *el-Hilâl* ve *Fetâtü's-Şark* gazetelerinde denemeler yazdı. Çok sayıda bilimsel toplantıya katılarak toplum ve ahlâk meselelerine dair bildiriler sundu. 27 Mart 1959 tarihinde Kahire'de vefat etti.

Mansür Fehmî'nin ilk baskısı *La condition de la femme dans la tradition et l'évolution de l'Islamisme* başlığıyla yayımlanan doktora tezi (Paris 1913) bizzat kendi ifadesinden de anlaşıldığı gibi (*La condition*, s. 20) pozitivizmin önde gelen temsilcilerinden yahudi asıllı hocası Lévy Bruhl'ün etkisinde hazırlanmış olup eserde İslâm öncesi dönemde kadının durumu, Hz. Muhammed ve kadın, kadının örtünmesi ve evine kapanması, İslâm'da

câriyelik, İslâm hukukunda kadın, İslâm aile yapısında eşler arasındaki bağın gevşekliği ve bunda sosyal sebeplerin rolü gibi konular incelenmiştir. Tam bir şarkiyatçı üslûbuyla kaleme alındığı, yaklaşım ve muhtevaya da büyük ölçüde müsteşrik zihniyetin hâkim olduğu görülen eserde uydurma veya sıhhati tartışmalı bazı rivayetlerden de yararlanılarak özellikle Resûl-i Ekrem'e çirkin isnatlarda bulunmuştur (meselâ bk. *a.g.e.*, s. 37, 59).

Eser ciddi eleştirilere hedef olmuştur. Mısır'ın o dönemdeki etkili ilim ve fikir adamlarından Muhammed Lutfi Cum'a, *el-Mü'eyyed* gazetesinde (28 Ocak 1914) yayımlanan uzun bir yazısında Mansür Fehmî'nin uydurma veya zayıf rivayetlere dayanarak, ayrıca bunları kötü niyetle yorumlamak suretiyle Hz. Peygamber ve İslâmiyet hakkında iftiralarda bulunduğu söylemiş, başta Resûl-i Ekrem'in çok kadınla evliliği meselesi olmak üzere eserde ileri sürülen iddiaları cevaplandırmıştır. M. Seyyid Kılânî, kendisi tarafından neşredilen Şehristânî'nin *el-Milel ve'n-nihâl*'inin II. cildine eklediği 109 sayfalık zeyilde, Kur'an ve Hz. Peygamber'in hayatı hakkında kendilerini küfre götürebilecek iddialar ortaya atan çağdaş yazarlar hakkında bilgi verirken ilk sırada Mansür Fehmî'yi zikretmiştir (s. 81-83). Ancak Kılânî -Resûl-i Ekrem'i ve İslâm dinini övücü bir konuşmasından da örnek vererek- Mansür Fehmî'nin 1915 yılından itibaren olumsuz fikirleri terkettiğini, İslâm dinine bağlılığını ispatlayan pek çok konuşma ve makalesinin bulunduğu belirtmektedir. Öte yandan İbrâhim Medkûr, Ahmed Fuâd el-Ehvânî gibi bazı fikir adamları, eserlerindeki olumsuz görüşlere katılmamakla birlikte Mansür Fehmî'ye karşı takınılan tepkisel tavrı düşünce ve bilim özgürlüğüne aykırı bularak eleştirmişlerdir.

Mansür Fehmî, kitap telifinden ziyade toplumun aydınlatılması bakımından daha yararlı olacağını ifade ettiği (Ahmed Fuâd el-Ehvânî, XIX/2 [1961], s. 4) radyo konuşmaları ve toplantılarıyla, ayrıca gazete yazılarıyla tanınmıştır. 1915-1930 yılları arasında çeşitli gazetelerde yayımladığı yazılarını *Haşarâtü nefis* başlıklı kitapta bir araya getirmiş (Kahire 1930), çoğu sanat felsefesiyle ilgili olmak üzere bazı yazıları 1961'de Kahire Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin dergisinde yayımlanmıştır (*Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XIX/2 [1961], s. 7-46). Mansür Fehmî'nin Mısır halkının ekonomik sefaleti, siyasal alanda halk iradesinin zayıflığı, Batı ile

kültürel ilişkilerin doğru ve yanlış yönleri gibi konularla ahlâk problemlerinin ele alındığı yazıları muhtevaları yanında üslûp güzelliğiyle de büyük takdir toplamış, yazar bu hususta Mısır'ın tanınmış edebiyatçılarından Mustafa Lutfi el-Menfelûtî'ye çok şey borçlu olduğunu belirtmiştir (Brockelmann, III, 212).

BİBLİYOGRAFYA :

Mansür Fehmî, *La condition de la femme dans l'Islam*, Paris 1990, tür.yer.; Brockelmann, *GAL Suppl.*, III, 211-212; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XIII, 16-17; M. Seyyid Kılânî, *Zeylû'l-Milel ve'n-nihâl* (Şehristânî, *el-Milel* [Kılânî] içinde), s. 81, 83; M. Mehdî Allâm, *el-Mecma'iyûn fi hamsine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 362-365; Ziriklî, *el-A'lâm*, Beyrut 1997, VII, 302; Ahmed Fuâd el-Ehvânî, "Mansür Fehmî", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb: Câmi'atü'l-Kâhire*, XIX/2, Kahire 1961, s. 1-6; İbrâhim Medkûr, "el-Merhûm ed-Doktor Mansür Fehmî", *MMLA*, XXII (1967), s. 353-360.

MUSTAFA ÇAĞRICI

MANSÜR el-HAMMÂDÎ

(المنصور الحمادى)

(ö. 498/1105)

Hammâdî emîri
(1089-1105)

(bk. HAMMÂDÎLER).

MANSÜR b. MU'TEMİR

(bk. İBNÜ'l-MU'TEMİR).

MANSÜR el-MUVAHHİDÎ

(bk. EBÜ YÛSUF el-MANSÛR).

MANSÛR en-NEMERÎ

(bk. NEMERÎ).

MANSÛR b. NÛH I

(منصور بن نوح)

Ebü Sâlih el-Emîrî's-Sedîd Mansûr
b. Nûh b. Nasr es-Sâmânî

(ö. 365/976)

Sâmânî hükümdarı
(961-976).

Kardeşi Abdülmelik'in ölümü üzerine Türk asıllı nüfuzlu kumandanlardan Alp Tegin'in isteğiyle küçük yaştaki oğlu Nasr, Vezir Ebû Ali Bel'amî tarafından hükümdar ilân edildi (11 Şevval 350 / 23 Kasım 961). Ancak Nasr'ın saltanatı bir gün sür-